

**Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında dəyişikliklər edilməsi məqsədi
ilə 2016-cı il sentyabrın 26-na təyin edilmiş ümumxalq səsverməsi
(referendum) üzrə Müstəqil Dövlətlər Birliyinin iştirakçısı olan dövlətlərin
Parlamentlərarası Assambleyasından olan müşahidəçi missiyasının
RƏYİ**

26 sentyabr 2016-cı ildə Azərbaycan Respublikası Prezidenti İlham Əliyevin 26 iyul 2016-cı il tarixli sərəncamına uyğun olaraq, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında dəyişikliklər edilməsi üzrə ümumxalq səsverməsi (referendum) keçirilmişdir.

Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin Sədri Oqtay Əsədovun dəvəti ilə Müstəqil Dövlətlər Birliyinin iştirakçısı olan dövlətlərin Parlamentlərarası Assambleyası – MDB PAA-dan olan beynəlxalq müşahidəçi Missiyasını formalaşdırdı. Missiyanın tərkibinə MDB PAA iştirakçı dövlətlərindən beşinin: Belarus Respublikası, Qazaxıstan Respublikası, Qırğızıstan Respublikası, Rusiya Federasiyası və Tacikistan Respublikasının ali qanunverici orqanlarının deputatları və nümayəndələri, həmçinin MDB PAA Şura Katibliyinin əməkdaşları və MDB PAA-nın Demokratiyanın, parlamentarizmin inkişafının və vətəndaşların seçki hüquqlarına riayət olunmasının Monitorinqi Beynəlxalq İnstitutunun (MDB PAA DİMBİ) ekspertləri daxil oldu.

Müstəqil Dövlətlər Birliyinin iştirakçısı olan dövlətlərin Parlamentlərarası Assambleyası Şurasının Sədri V.İ. Matviyenkonun 12 sentyabr 2016-cı il tarixli 8-
rp sayılı Sərəncamı ilə MDB iştirakçı - dövlətlərinin Parlamentlərarası Assambleyası Missiyasının rəhbəri Rusiya Federasiyası Federal Məclisinin Federasiya Şurasının Sədr müavini İ.M.-S. Umaxanov təyin edilmişdir.

Missiyanın işinin əsasına referendumun hazırlanması və keçirilməsi prosesinə siyasi neytrallıq, obyektivlik və müdaxilə edilməməsi prinsipləri qoyulmuşdur. Müşahidəçilər öz işlərində MDB çərçivəsində qəbul olunmuş, Birlik ölkələrində referendum və seçkilərin müşahidəsinin təşkilinə aid olan sənədləri və

Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinin referendumun keçirilməsi haqqında müvafiq müddəalarını rəhbər tutmuşlar.

MDB PAA-dan olan beynəlxalq müşahidəçilər Missiyasının işinin təmin olunması üçün MDB PAA DİMBİ yüksək ixtisaslı mütəxəssislərdən ibarət işçi qrupu yaratmışdır. Ekspertlər aşağıdakı məsələlərə diqqət ayırmışlar:

- Referendumun keçirilməsini tənzimləyən Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinin beynəlxalq seçki standartlarına uyğunluğu;
- Referendumun hazırlanması və keçirilməsi üzrə Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Seçki Komissiyasının, dairə və məntəqə referendum komissiyalarının və digər Azərbaycan Respublikasının dövlət hakimiyyəti orqanlarının fəaliyyəti;
- Təşviqat kampaniyasının keçirilməsi üzrə təşəbbüs qruplarının fəaliyyəti;
- Referendumun keçirilməsi gedişinin kütləvi informasiya vasitələrində işıqlandırılması, həmçinin kütləvi informasiya vasitələrində təşviqat kampaniyası iştirakçılarının imkanlarının şərtləri.

Referendumun keçirilməsinə hazırlıq prosesinin monitorinqinin əsas nəticələri Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında dəyişikliklər edilməsi məqsədi ilə 2016-cı il sentyabrın 26-da keçirilən ümumxalq səsverməsinə (referendum) tənzimləyən qanunvericiliyin demokratik seçkilərin beynəlxalq standartlara uyğunluğu haqqında Rəydə və Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında dəyişikliklər edilməsi üzrə referendumun keçirilməsinə hazırlığın gedişi haqqında analitik qeydlərə əks olunmuşdur.

Hüquqi ekspertiza zamanı müəyyən olunmuşdur ki, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında dəyişikliklər edilməsi üzrə referendumun təşkili və keçirilməsi qaydası demokratik seçkilər sahəsində Azərbaycan Respublikasının üzərinə götürdüyü beynəlxalq öhdəliklərin yerinə yetirilməsini təmin edir. Milli səviyyədə keçirilən tənzimlənmə beynəlxalq seçki standartlarına əməl edilməsi üçün lazımı şəraitlər yaradır, o cümlədən gizli səsvermədə və azad idarə bildirmədə ümumi, bərabər və birbaşa seçki hüququ əsasında referendumda iştirak etməyə zəmanət verir.

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında dəyişikliklər edilməsi üzrə referendumun təşkili və keçirilməsini Mərkəzi Seçki Komissiyası, 125 dairə və 5548 məntəqə komissiyaları həyata keçirmişdir.

4 avqust 2016-cı ildə Mərkəzi Seçki Komissiyası əvvəlki tərkibin səlahiyyət müddətinin başa çatması ilə əlaqədar, 124 dairə komissiyasının tərkibini formalaşdırdı. Komissiyaların mövcud formalaşması qaydası onlarda Milli Məclisdə çoxluq təşkil edən partiya, Milli Məclisdə təmsil olunan digər siyasi partiyaların nümayəndələri və müstəqil deputatlar tərəfindən irəli sürülən vətəndaşların təmsilliyini təmin etdi.

27 iyul 2016-cı ildə Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Seçki Komissiyası bütün səviyyəli seçki komissiyalarında referendumun hazırlanıb keçirilməsi üzrə əsas hərəkət və tədbirlərin Təqvim Planını təsdiq etmişdir.

Seçki hüquqlarını pozan qərar və hərəkətlərdən (hərəkətsizlikdən) şikayətlərə baxılması və vətəndaşların referendumda iştirak hüququnun daha da səmərəli təmin edilməsi məqsədi ilə MSK-da referenduma hazırlıq və onun keçirilməsi dövründə fəaliyyət göstərən ekspert qrupu yaradıldı.

Qanunvericiliyə uyğun olaraq, Mərkəzi Seçki Komissiyası üç təşviqat qrupunu qeydə aldı: “Yeni Azərbaycan”, “Bələdiyyə” və “Vətəndaş cəmiyyəti”. Təşviqat qruplarına eyni həcmdə İctimai Televiziya və Radio Yayımaları Şirkəti kanalında və “Azərbaycan”, “Xalq qəzeti” və “Bakinski raboçi” qəzetlərində ödənişsiz efir vaxtı ayrıldı. Bundan başqa bütün şəhər və rayon mərkəzlərində təşviqat fəaliyyətinin keçirilməsi üçün yerlər müəyyən olundu. Qeydə alınmış qrupların səlahiyyətli nümayəndələri Azərbaycan Respublikasının vətəndaşları ilə ölkənin bölgələrində, müəssisələrdə, evlərə getməklə fəal görüşlər keçirmiş və bu görüşlərdə konstitusiyaya ediləcək dəyişikliklərin əsas müddəaları barədə izahatlar vermiş və referendumda iştirak etməyi təklif etmişlər.

15-17 sentyabr 2016-cı il tarixlərində MSK dairə referendum komissiyalarının sistem administratorları üçün seminarlar keçirdi. Seminarların gedişində səsvermə günü MSK-ya “Seçkilər” Dövlət Avtomatlaşdırılmış

İnformasiya Sistemi vasitəsilə məlumatların ötürülməsi üçün yaradılan xüsusi proqramlar test rejimində sınaq edilmişdir.

26 sentyabr 2016-cı ildə Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında dəyişikliklər edilməsi üzrə ümumxalq səsverməsinin (referendumun) seçici siyahılarına 18 yaşına çatmış 5,3 milyon (mln) vətəndaş daxil edilmişdir.

Səsvermə günü öz seçki məntəqəsində səs vermək imkanı olmayan vətəndaşlar qeydiyyatdan çıxma vəsiqəsi ala və həmin vəsiqə əsasında səsvermə günü olduqları ərazidəki seçki məntəqəsində səs verə bilmişlər. Səsvermə günü ölkə xaricində olanlar və Azərbaycan Respublikasının diplomatik nümayəndəliklərində və konsul idarələrində qeydə alınanlar, ölkənin hüdüdlərindən kənarında açılan 38 referendum məntəqələrində səs vermək imkanı əldə etmişlər.

Səsvermə günü səhhətinə görə səsvermə məntəqəsinə gələ bilməyən vətəndaşlar üçün məntəqə seçki komissiyaları tərəfindən evdə səsvermə təşkil edilmişdir.

Müşahidəçilər qeyd edirlər ki, referendum hazırlıq və keçirilməsi gedişində ictimai asayişin yüksək səviyyəsi təmin edilmişdir. Təşviqat kampaniyası sakit və konstruktiv mühitdə keçirilmiş və bu azad məlumatlandırılmış seçicilərin iradə bildirməsinə səbəb olmuşdur.

Səsvermə günü ərəfəsində, 25 sentyabr 2016-cı ildə MDB PAA-dan olan beynəlxalq müşahidəçilər Missiyasının rəhbəri İ.M.-S. Umaxanov Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İ.H. Əliyev tərəfindən qəbul edilmiş və o, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İ.H. Əliyevi MDB PAA-dan olan beynəlxalq müşahidəçilər missiyasının fəaliyyəti barədə məlumatlandırmışdır.

Həmin gün müşahidəçilər Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin rəhbərliyi ilə görüşmüşlər. MDB PAA beynəlxalq müşahidəçilər missiyasının rəhbəri İ.M.-S. Umaxanovun Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin sədri O.S.Əsədovla görüşü zamanı, tərəflər müşahidə missiyası çərçivəsində Birlik ölkələri parlamentlərinin əməkdaşlıq perspektivlərini müzakirə etmişlər. Milli Məclisin Sədr müavini V.İ. Ələskərov müşahidəçilər qarşısındakı çıxışında

referenduma çıxarılan əsas dəyişiklikləri xüsusi vurğulamaqla, konstitusiya islahatları keçirilməsinin vacibliyini ətraflı izah etmişdir.

Mərkəzi Seçki Komissiyasının sədri M.M. Pənahov ilə görüş zamanı müşahidəçilər dairə və məntəqə komissiyalarının referendumun keçirilməsinə hazır olduğu haqqında məlumatlandırılmışlar. Xüsusilə qeyd olunmuşdur ki, 50 mindən çox siyasi partiyaların və ictimai təşkilatların nümayəndələri, həmçinin Azərbaycan Respublikasının kütləvi informasiya vasitələri və 17 xarici KİV səsverməni müşahidə edəcək və bu öz növbəsində səsvermə prosesinin aşkarlığını təmin etmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Elə həmin gün MDB PAA-dan olan müşahidəçilər missiyasının üzvləri “Yeni Azərbaycan”, “Bələdiyyə” və “Vətəndaş Cəmiyyəti” təşəbbüs qruplarının nümayəndələri ilə görüşmüşlər. “Yeni Azərbaycan” partiyası tərəfindən formalaşdırılmış qrupun səlahiyyətli nümayəndələri olan, Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin deputatları S.X.Fətəliyeva, V.A.Hüseynov, Ş.E.İsmayılov, M.Y.Zabelin və S.A.Qafarovla görüşdə ölkə üzrə çoxsaylı səfərlərdə seçicilərlə görüşlər zamanı konstitusiya islahatlarının əsas müddələrinin izahı üzrə bu qrupun fəaliyyəti ilə bağlı məsələlər ətraflı müzakirə olunmuşdur.

Kənd Bələdiyyələrinin Milli Assosiasiyasının sədri H.Hüseynov başda olmaqla “Bələdiyyə” təşəbbüs qrupunun üzvləri ilə keçirilən görüşdə müşahidəçilərə şəhər, kənd və qəsəbə bələdiyyələri səviyyəsində keçirilən təşviqat kampaniyasının xüsusiyyətlərindən danışıldı. Belə ki, qrupun nümayəndəsi, Azərbaycan Respublikası MSK-nın məşvərətçi səs hüquqlu üzvü Ə.Əkbərli Azərbaycanın 68 şəhərində 3-24 sentyabr 2016-cı il tarixlərində MSK-nın informasiya materiallarından istifadə etməklə keçirilən təşviqat tədbirlərindən ətraflı danışdı. Qrupun üzvü L.Xəlilova Azərbaycan gənclərinin referendumda iştirak etməyə fəal maraqlarının olmasını və bu fəallığın İnternet şəbəkəsində özünü təsdiq etdiyini qeyd etdi.

“Vətəndaş cəmiyyəti” qrupunun səlahiyyətli nümayəndəsi, Milli Məclisin deputatı, Azərbaycan Həmkarlar İttifaqları Konfederasiyasının rəhbəri S.S.Mehbalıyev referendumun təşviqat kampaniyasının gedişi zamanı ölkənin

qeyri-hökumət təşkilatlarının fəaliyyəti haqqında müşahidəçi qrupun üzvlərini məlumatlandırdı.

Səsvermə günü MDB PAA-dan olan müşahidəçilər fərdi marşutlar üzrə Bakı şəhərinin altı rayonunun, Azərbaycan Respublikasının Sumqayıt şəhəri və Abşeron rayonunun yaşayış məntəqələrinin 60-dan çox məntəqə komissiyalarının, həmçinin Moskva və Sankt-Peterburq şəhərlərinin məntəqələrinin işini müşahidə etmişlər.

MDB PAA-dan olan müşahidəçilər səsvermənin keçirilməsinin müxtəlif mərhələlərində: referendum məntəqələrinin açılmasından səslərin hesablanması və məntəqə komissiyaları tərəfindən protokolların tərtib edilməsində iştirak etmişlər. Müşahidəçilər qeyd edirlər ki, referendum məntəqələri lazımı sənədlərlə, avandanlıqlarla və informasiya materialları ilə təmin olunmuşdur. Seçki prosesinin açıqlıq və aşkarlığını 1000 məntəqədə quraşdırılmış veb-kameralar, səsvermə məntəqələrində müşahidəçilərin, kütləvi informasiya vasitələri nümayəndələrinin iştirakı təmin etmişdir. Bundan başqa, səsvermə günü Azərbaycan Respublikasında MSK-da qeydə alınmış üç təşkilat: “Vətəndaşların Əmək Hüquqlarını Müdafiə Liqası”, “Vətəndaş cəmiyyəti uğrunda” müstəqil məsləhət və yardım mərkəzi və “Els” müstəqil araşdırmalar mərkəzi tərəfindən “exit-poll” keçirilmişdir.

MDB PAA-dan olan müşahidəçilər Missiyasının apardığı monitorinqin gedişində onların Azərbaycan Respublikasının ərazisində fəaliyyəti üçün bütün lazımı şərait yaradılmışdır.

Aparılan monitorinqin yekunu olaraq MDB PAA-dan olan müşahidəçilər qeyd edirlər ki, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında dəyişikliklər edilməsi üzrə referendumun keçirilməsini tənzimləyən qanunvericilik beynəlxalq standartlara və Azərbaycan Respublikasının demokratik seçkilər sahəsində öhdəliklərinə uyğundur. Azərbaycan Respublikasının dövlət hakimiyyəti orqanları və MSK referenduma çıxarılan məsələlər haqqında seçicilərin məlumatlandırılması və təşviqat üçün şəraitin yaradılması üzrə böyük işlər görmüş və bununla da bütün səsvermə prosesinin yüksək səviyyədə təşkilini təmin etmiş, bundan başqa qeydə

alınmış təşəbbüs qrupları referendumına çıxarılan Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına dəyişikliklərin azad ictimai müzakirəsini təmin etmişlər.

Beləliklə, MDB PAA-dan olan beynəlxalq müşahidəçi Missiyanın qənaətinə əsasən 2016-cı il sentyabrın 26-na təyin edilmiş Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında dəyişikliklər edilməsi üzrə referendum hazırlıq və onun keçirilməsi milli qanunvericiliyə uyğun olmuş və Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının azad iradə bildirmələrini təmin etmişdir.

İ.M.-S.Umaxanov

A.İ.Sergeyev

V.A.Borodnya

V.Q.Koqut

S.Ç.Bekturqanov

N.A. Satvardiyev

İ.İ.Matrimov

D.Q. Qladey

D.İ.Azarov

A.A.Klişas

V.V.Sobolev

B.A.Abdualimov

Bakı, Sankt-Peterburq, 26 sentyabr 2016-cı il.